

JUDYTA GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA

ANTROPOLOGICZNE BADANIA NA POMORZU GDAŃSKIM

Pomorzem Gdańskim antropologowie zainteresowali się stosunkowo wcześniej, bo już w latach siedemdziesiątych XIX w. Przede wszystkim zajęto się materiałem kostnym, natomiast badania ludności współczesnej rozpoczęto dopiero po odzyskaniu niepodległości. Przyczyną było to, jak pisze J. Talko-Hryniewicz (1925), że: „Rządy zaborcze w dzielnicy pruskiej ze względów natury politycznej nie pozwalały badać antropologicznie ludności miejscowej, a miara wzrostu poborowych uważana była za tajemnicę państwową”. Poza J. Talko-Hryniewiczem ludność na Pomorzu Gdańskim antropologicznie badali: K. Stołyhwo (1929), T. Modrzewski (1934), M. Ćwirko-Godycki, A. Wrzosek (1937), J. Mydlarski (1937), A. Wrzosek (1938), T. Dzierżykray-Rogalski (1959), I. Szewko-Szwaykowska (1966), I. Gałasińska-Pomykoł (1958, 1964), W. Szwaykowski (1960) i J. Gładkowska-Rzeczycka (1968). W ostatnich latach pojawiają się też liczne publikacje poświęcone przede wszystkim zagadnieniom rozwoju dzieci i młodzieży z Pomorza Gdańskiego.

Polityka odegrała również określoną rolę w badaniach materiałów kostnych, mianowicie przyczyniła się do ożywionych badań dziejów Pomorza Wschodniego zarówno uczonych polskich, jak i niemieckich. Szczególnie ożywionym badaniom archeologicznym w okresie zaborów towarzyszyły badania antropologiczne. Materiał kostny był jednak raczej szczupły. Trzeba bowiem pamiętać, że w owych czasach zajmowano się jedynie szkieletami, i to głównie czaszkami. Ze znanych opracowań antropologicznych należy wymienić publikacje na temat 14 czaszek z przykościelnego cmentarza z XVII w. ze Sulęcyna, gm. loco, opublikowanych przez B. Lis-sauera w 1878 r., 16 szkieletów z okresu rzymskiego z cmentarzyska w Tczewie, które opracował I. Kopernicki (1879), 16 szkieletów z tegoż okresu znalezionych w Elblągu-Polu Nowomiejskim, zbadanych przez R. Virchow w 1880 r., 3 pojedynczych czaszek datowanych na neolit, odkrytych w Rzućwie, gm. Puck, w Kasparusie, gm. Osiek, i w Smolągu, gm. Starogard Gdański, czaszki z okresu brązu znalezionej w Pruszczu Gdańskim, wszystkich opublikowanych przez G. Asmus w 1942 r., oraz 22 czaszek

z Gdyni-Oksywiu datowanych na okres rzymski, z których 19 zbadał W. Kocka (1958).

W latach pięćdziesiątych badania antropologiczne na Pomorzu Gdańskim zainicjował ówczesny kierownik Działu Archeologicznego Muzeum Pomorskiego w Gdańsku, a od 1961 r. dyrektor Muzeum Archeologicznego w Gdańsku, dr Leon Jan Łuka. Jego wielką zasługą było zainteresowanie antropologów materiałem kostnym z pochówków ciałopalnych. Badania przepalonych kości były wówczas stale jeszcze *novum* w nauce polskiej. Ogólnie uważano, i to nie tylko w Polsce, że przepalone szczątki kostne nie przedstawiają większej wartości jako materiał naukowy. Jak się jednak okazało, inicjatywa dr. L. J. Łuki była ze wszelkich miar słuszną i bardzo owocną. Materiał kostny z grobów ciałopalnych stał się bogatym źródłem informacji o niektórych zwyczajach pogrzebowych, schorzeniach, a przede wszystkim o strukturze demograficznej Pomorza. Na podstawie wyników analizy antropologicznej można dziś z dużym prawdopodobieństwem odtworzyć biostrukturę danej ludności. Badania antropologiczne spowodowały też zmianę poglądu na kwestię zaludnienia, co z kolei pozwoliło wyjaśnić zjawisko migracji.

Wyniki analiz antropologicznych w dużym stopniu uzależnione są od stanu nie tylko materiału kostnego, lecz również od dokumentacji, jaką antropolog otrzymuje wraz z kośćmi. Zdawał sobie z tego faktu sprawę dr L. J. Łuka. Jego staraniem ukazał się artykuł pt. „Metody wydobywania przepalonych szczątków kostnych z pochówków ciałopalnych” (J. Gładkowska-Rzeczycka 1977 b), w którym mowa również o dokumentacji.

W celu zorientowania się w stanie badań antropologicznych materiałów kostnych na Pomorzu Gdańskim zestawiałam w tabeli dotąd opracowane. Wiele z nich to wstępne analizy serii z cmentarzysk jeszcze w całości archeologicznie nie zbadanych (tab. 1).

W wyborze antropologicznych opracowań kostnych materiałów z Pomorza Gdańskiego pewnym utrudnieniem okazały się zmiany podziału administracyjnego, w wyniku którego granice interesującego nas regionu uległy pewnym przesunięciom. W rezultacie ujęcie lub pominięcie w moim zestawieniu niektórych stanowisk archeologicznych z terenów obecnych województw może budzić wątpliwości.

Z dotąd opublikowanych antropologicznych opracowań materiałów kostnych wynika, że na przestrzeni wieków ludność zamieszkująca Pomorze Wschodnie zmieniała nie tylko swoją biostrukturę, lecz również zwyczaje związane z obrządkiem chowania szczątków swoich zmarłych. I tak na przykład na cmentarzyskach ludności kultury łużyckiej z zasady występują pojedyncze pochówki, natomiast w grobach ludności kultury wschodniopomorskiej nierzadko stwierdzano pochówki podwójne, a nawet potrójne. Z kolei u ludności kultury wielbarskiej pochówki podwójne występowały sporadycznie. O biostrukturze pisałam wielokrotnie (J. Gładkowska-Rzeczycka 1973, 1979 a, 1981, 1985).

Sumując, można przyjąć, że na przestrzeni wieków wartości mierników biologicznych wzrastały. Wzrastała średnia długość przeżycia, wielkość rodziny i wielkość grupy. Różnice wartości mierników biologicznych występowały nie tylko między ludnością z poszczególnych okresów, lecz występowały one również między poszczególnymi grupami ludzkimi żyjącymi w tym samym okresie. I tak na przykład w obrębie kilku serii z cmentarzysk ludności kultury wschodniopomorskiej ludność z Niestępową, gm. Żukowo, i Luzina, gm. loco, miała najkorzystniejsze wartości mierników biologicznych (J. Gładkowska-Rzeczycka 1979 a). Podobnie z badań biostruktury ludności kultury wielbarskiej wynika, że ludność żyjąca w okresie późnolateńskim i we wczesnym okresie rzymskim ma niższe wartości mierników biologicznych niż ludność, która żyła w późniejszych wiekach w okresie rzymskim: środkowym i późnym. Znaczące różnice występowały też między poszczególnymi grupami ludności żyjącej w tym samym czasie, a więc w późnym okresie lateńskim i wczesnym okresie rzymskim oraz w okresie rzymskim: środkowym i późnym (J. Gładkowska-Rzeczycka 1981).

Biostruktura, zwyczajnie to zagadnienia w znacznym stopniu dziś już wyjaśnione i określone. Na opracowanie czeka zagadnienie stanu zdrowia dawnej ludności tych ziem. Materiał kostny jest bogatym źródłem informacji o schorzeniach. Wiele bowiem chorób, które pierwotnie rozwijają się w innych układach, jak na przykład w układzie oddechowym czy pokarmowym, zostawia trwały ślad w układzie kostnym. Serie szkieletów z terenu Pomorza Gdańskiego są jednak bardzo nieliczne. Głównie pochodzą one z okresu rzymskiego. Warunki, w jakich kości przebywają, głównie w piasku i żwirze, nie sprzyjają dobremu zachowaniu kości, toteż obraz zmian chorobowych nie może być pełny. Zmiany chorobowe można stwierdzić również na przepalonych kościach, jednak rozpoznanie jednostki chorobowej, która daną zmianę spowodowała, natrafia na duże trudności. Serie szkieletów z Pruszcza Gdańskiego, datowane na okres rzymski, są w trakcie opracowania również pod kątem schorzeń. Dziś można jedynie powiedzieć, że najczęstszym schorzeniem były choroby zwyrodnieniowo-zniekształcające oraz zmiany w narządzie żucia.

Należy jeszcze wspomnieć o idei doc. dr. hab. Leona Jana Łuki zorganizowania wystawy poświęconej schorzeniom dawnych populacji. Jej realizacja, dzięki staraniom następcy L. J. Łuki, dr Mariana Kwapińskiego, jest w toku.

Tabela 1. Materiały opracowane antropologicznie

Miejscowość	St.	Chron.	Kultura	N.g.	N.j.	N.o.	Rok badań archeolog.	Autor	Rok oprac./wyd
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Neolit									
Kasparus, gm. Osiek	—	neolit	cer. grzeb.	3	1	1		G. Asmus	1942
Rzucewo, gm. Puck	1	neolit	cer. grzeb.	5	2	2		G. Asmus	1942
Smoląg, gm. Starogard Gd.	—	neolit	cer. grzeb.		1	1		G. Asmus	1942
Brąz									
Dąbrowa Człuchowska gm. Przechlewo	1	IV—V	łużycka	?	12	13	1977-78	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1978
Grabowo, gm. Parchowo	1	IV—V	łużycka	22	34	34	1964-65	F. Rożnowski	1968
Grabowo, gm. Parchowo	2	IV—V	łużycka	23	46	47	1966-67	F. Rożnowski	1979
Grabowo, gm. Parchowo	3	IV—V	łużycka	14	32	33?	1966-67	F. Rożnowski	1981
Mściszewice, gm. Sulęcyno	3	IV—V	łużycka	1	4	2	1984	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1985
Nowy Targ, gm. Stary Targ	6	IV—V	łużycka	55	20	20	1974-77	J. Gładykowska-Rzeczycka	1985
Niesiołowice, gm. Stężycza	1	IV—V	łużycka	2	37	5	1974	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1974
Parszyno, gm. Łęczyce	3	IV—V	łużycka	2	9	10	1974-75	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1978
Pruszcz Gdański	—	—	—	—	1	1		G. Asmus	1942
Pruszcz Gdański	7	I	iwieńska	1	1	1	1984	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1985
Siemirowice, gm. Cewice	1	IV—V	łużycka	13	38	40	1971-73	J. Gładykowska-Rzeczycka	1977a
Hallstatt									
Borucino, gm. Stężycza	1	D	wsch.pom.	2	4	5	1979 i 1983	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1979-83
Gościcino, gm. Wejherowo	1	C—D	łuż.wsch.pom.	33	34	42	1964-65	J. Gładykowska-Rzeczycka	1979a
Gościcino, gm. Wejherowo	2	D	wsch.pom.	1	?	1	1983	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1983
Igrzyczna, gm. Linia	1	D—La	wsch.pom.	7	21	21	1964, 1974-75	J. Gładykowska-Rzeczycka	1979
Jabłówko, gm. Starogard Gd.		D—La	wsch.pom.	1?	1	1	1934-38?	A. Malinowski	1972
Janowiczki, gm. Nowa Wieś	2	C	wsch.pom.	?	?	6	1975?	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1978

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Jaroszewy, gm. Skarszewy	1	D	wsch.pom.	1	3	5	1983	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1983
Juszkowo, gm. Pruszcz Gd.	1	C—D	łużycka	8	11	11	1977	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1979
Leżno, gm. Żukowo	1	D	wsch.pom.	1	1	1	1960	J. Gładykowska-Rzeczycka	1974
Luzino, gm. loco	11	C	łużycka	6	11	13	1963-69	J. Gładykowska-Rzeczycka	1972
Luzino, gm. loco	13	C	łużycka	?	?	2	1963-69	J. Gładykowska-Rzeczycka	1972
Luzino, gm. loco	16	C	łużycka	2	7	9	1963-69	J. Gładykowska-Rzeczycka	1972
Łętowo, gm. Choczewo	1	C	łużycka	?	1	1	1977	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1978
Łębno, gm. Szemud	3	D	wsch.pom.	1	6	7	1954	J. Gładykowska-Rzeczycka	1979a
Matarnia (Gdańsk-Matarnia)	1	D	wsch.pom.	?	1	1	1934-38?	A. Malinowski	1972
Miłoszewo, gm. Linia	1	D	wsch.pom.	5?	15?	15	1953 i 1983	J. Gładykowska-Rzeczycka	1960, 1974 i 1983
Miłoszewo, gm. Linia	2	D	wsch.pom.	1	4	4	1953	J. Gładykowska-Rzeczycka	1960, 1974
Mściszewice, gm. Sulęczyńo	5	C	wsch.pom.	9	?	6	1983	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1983
Mojusz, gm. Sierakowice	1	D	wsch.pom.	2	1	1	1956	J. Gładykowska-Rzeczycka	1974
Niepoczęłowice, gm. Linia	4	D	wsch.pom.	2	5	8	1954	J. Gładykowska-Rzeczycka	1960, 1974
Niestępowo, gm. Żukowo	3	D	wsch.pom.	12	23	31	1964	J. Gładykowska-Rzeczycka	1974, 1979a
Nowy Barkoczyn, gm. N. Karczma	3	C—C/D	łużycka	18	23	32	1979	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1978
Nowy Targ, gm. Stary Targ	6	C—D	łużycka	21	61	63	1974-77	J. Gładykowska-Rzeczycka	1985, 1987
Osiek, gm. Linia	4	D	wsch.pom.	1	1	2	1962	J. Gładykowska-Rzeczycka	1974
Paraszyno, gm. Łęczyce	2	C	łużycka	?	?	10	1974-75	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1978
Reszki, gm. Wejherowo	1	D	wsch.pom.	1?	4	4	1979	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1979
Rybno, gm. Wejherowo	3a	C—D	łuż.wsch.pom.	?	59	67	1979	J. Strzałko, M. Henneberg, masz.	1982
Skarszewy, gm. loco	3	D	wsch.pom.	6	18?	27	1957	J. Gładykowska-Rzeczycka	1974, 1979a
Skrzydłówek, gm. N. Karczma	2	D/La	wsch.pom.	1	?	2	1983	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1983
Sychowo, gm. Luzino	2	C	łużycka	1	2	3	1973	J. Gładykowska-Rzeczycka	1977
Sychowo, gm. Luzino	3	D	wsch.pom.	4	9?	11	1973-76	J. Gładykowska-Rzeczycka	1985
Szemud, gm. loco	3	D	wsch.pom.	1	1	1	1934-38?	A. Malinowski	1972
Władysławowo-Chłapowo	1a	C	łuż.wsch.pom.	33	23	35	1973	J. Gładykowska-Rzeczycka	1979a
Wyszecino, gm. Luzino	5	D	wsch.pom.	1	4?	5	1979	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1979

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Okres lateński									
Bojano, gm. Szemud	5	wcz.śr.	wsch.pom.	1	3	5	1973	J. Gładykowska-Rzeczycka	1974
Chmielonko, gm. Chmielno	1	wcz.śr.	wsch.pom.	12	22	23	1970	J. Gładykowska-Rzeczycka	1979a
Chwarzno, gm. Stara Kiszewa	1	wcz.śr.	wsch.pom.	7	3	3	1979	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1983
Gdynia-Oksywie	7	wcz.śr.	wsch.pom.	3	2	2	1954-55	J. Gładykowska-Rzeczycka	1974
Glinicz Nowy, gm. Żukowo	1	wcz.śr.	wsch.pom.	15	28	65	1960-63	J. Gładykowska-Rzeczycka	1968a
Gorzędziej, gm. Subkowy	1	wcz.śr.	wsch.pom.	1	1	2	1960	J. Gładykowska-Rzeczycka	1974
Luzino, gm. loco	6	wcz.śr.	wsch.pom.	1	1	4	1963-69	J. Gładykowska-Rzeczycka	1972, 1974
Luzino, gm. loco	8	wcz.śr.	wsch.pom.	2	1	1	1963-69	J. Gładykowska-Rzeczycka	1972, 1974
Luzino, gm. loco	10	wcz.śr.	wsch.pom.	1	3	3	1963-69	J. Gładykowska-Rzeczycka	1972, 1974
Luzino, gm. loco	10a	wcz.śr.	wsch.pom.	2	6	11	1963-69	J. Gładykowska-Rzeczycka	1972, 1974
Luzino, gm. loco	10b	wcz.śr.	wsch.pom.	1	1	2	1963-69	J. Gładykowska-Rzeczycka	1972, 1974
Łebno, gm. Szemud	4	wcz.śr.	wsch.pom.	3	4	6	1968	J. Gładykowska-Rzeczycka	1979a
Nowy Targ, gm. Stary Targ	6	wcz.śr.	wsch.pom.	49	38	40	1974-77	J. Gładykowska-Rzeczycka	1985
Nowy Targ, gm. Stary Targ	6	późnyLa	grobow kłosz. oksywska	15	11	11	1974-77	J. Gładykowska-Rzeczycka	1985, 1987
Pruszcz Gdański	10	późnyLa	oksywska	236	193	197	1967-73	J. Gładykowska-Rzeczycka	1981
Pruszcz Gdański	7	późnyLa rz.	oksywska	79	64	64	1984	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1985
Rąb, gm. Przodkowo	1	wcz.śr.	wsch.pom.	13	9	10	1954-55	J. Gładykowska-Rzeczycka	1974
Reda	4	wcz.śr.	wsch.pom.	1	2	2	1959	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz	1979
Rumia	2	późnyLa	oksywska	251	191	199	1957-58, 1960-61	J. Gładykowska-Rzeczycka	1977
Sopieszyno, gm. Wejherowo	1	wcz.śr.	wsch.pom.	2	1	1	?	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1974
Stare Polaszki, gm. St. Kiszewa	3	wcz.śr.	wsch.pom.	26	49	66	1961	J. Gładykowska-Rzeczycka	1965, 1979a
Wejherowo-Smiechowo		wcz.śr.	wsch.pom.	1	7	9	1983	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1983
Zapceń, gm. Lipica	1	wcz.śr.	wsch.pom.	1	?	1	1977	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1978
Żukczyn, gm. Pruszcz Gd.	1	późnyLa rz.	oksywska wielbarska	108	79	82	1977	J. Gładykowska-Rzeczycka	1981

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Okres rzymski									
Elbląg — Pole Nowomiejskie	1	I—II w.	wielbarska	?	?	16	XIX w.	R. Virchow	1820
Gdynia-Oksywie		I—II w.	wielbarska?	22	22	19	1923	W. Kočka	1958
Gniezdźewo, gm. Puck	13		wielbarska	1	1	1	1983	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1983
Nowy Targ, gm. Stary Targ	6		wielbarska	94	21	21	1974-77	J. Gładykowska-Rzeczycka	1981, 1985, 1987
Nowy Targ, gm. Stary Targ	6		wielbarska	76	61	68	1974-77	J. Gładykowska-Rzeczycka	1981, 1985, 1987
Pruszcz Gdański	10		wielbarska	178	178	184	1967-73	J. Gładykowska-Rzeczycka	1981, 1985
Pruszcz Gdański	10		wielbarska	37	24	32	1967-73	J. Gładykowska-Rzeczycka	1981, 1985
Pruszcz Gdański	7		wielbarska	26	25	24	1984	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1985
Tczew	1	I—II w.	wielbarska	15?	15?	15		I. Kopernicki	1879
Węsiory, gm. Sulęcyno	1		wielbarska	103	64	80	1955-61	N. Mazurowska	1968
Żukczyn, gm. Pruszcz Gd.	1		wielbarska	26	23	23	1977	J. Gładykowska-Rzeczycka	1981
Średniowiecze									
Gniew	1	XVIII w.		1	1	1	1983	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1983
Klasztorzek, gm. Gardeja	2	XIII w.		11?	11	11	1965-70	J. Gładykowska-Rzeczycka, masz.	1972
Sulęcyno, gm. loco		XVII w.		14	14	14	XIX w.	A. Lissauer	1978

Wykaz skrótów:

cer. grzeb. — kultura ceramiki grzebykowej
 chron. — chronologia
 La — okres lateński
 łuż. — kultura łużycka
 masz. — maszynopis

n.g. — liczba grobów
 n.j. — liczba jednostek
 (popielnica, skupisko)
 n.o. — liczba osób
 późny La/rz. — późny okres lateński/rzymski

st. — stanowisko
 wcz. śr. — wczesne średniowiecze
 wsch.pom. — kultura wschodnio-
 -pomorska

BIBLIOGRAFIA

Asmus G.

- 1942 *Die Stein- und bronzezeitlichen Schädelknochen aus Reichsgau Danzig Westpreussen*, „Gothischland“, H. 4, 3—4.

Ćwirko-Godycki M., Wrzosek A.

- 1937 *Dzieci kaszubskie w wieku od 7 do 13 lat pod względem antropologicznym*, „Przegląd Antropologiczny”, 11, 3, s. 121—170.

Dzierżykray-Rogalski T., Olekiewicz M.

- 1960 *Ludność półwyspu Hel pod względem barwy oczu i włosów*, „Roczniki Akademii Medycznej w Białymstoku”, 5, s. 173—200.

Dzierżykray-Rogalski T.

- 1960 *Badania antropologiczne ludności osady kaszubskiej Chałupy (półwysp Hel)*, „Roczniki Akademii Medycznej w Białymstoku”, 5, s. 459—478.

Gałasinska I.

- 1958 *Grupy krwi ludności osady kaszubskiej Jastarnia*, „Roczniki Akademii Medycznej w Białymstoku”, 2, s. 77—84.

Gałasinska-Pomykoł I.

- 1964 *Struktura biomorfologiczna ludności osady kaszubskiej Jastarnia*, „Materiały i Prace Antropologiczne”, 67, s. 73—109.

Gładykowska-Rzeczycka J.

- 1965 *Materiał kostny z cmentarzyska ciałopalnego ludności kultury pomorskiej z okresu lateńskiego (V—VI w. p.n.e.) ze Starych Polaszek (pow. Kościerzyna)*, „Pomerania Antiqua”, 1, s. 105—146.
- 1968 *Ludność kaszubska powiatu kościerskiego*, „Acta Biol. et Med.”, 13, s. 257—271.
- 1968 a *Antropologiczna analiza materiałów kostnych z cmentarzyska ciałopalnego w Glińcu Nowym, pow. Kartuszy*, „Pomerania Antiqua”, 2, s. 241—265.
- 1971 *Morphologic analysis of bones from crematory cemeteries of the population of East Pomeranian culture in Gdańsk Pomerania*, „Folia Morphologica”, Warszawa, 30, s. 129—147.
- 1971 a *Anatomiczny układ szczątków kostnych w popielnicach grobów ciałopalnych*, „Pomerania Antiqua”, 3, s. 102—115.
- 1972 *Materiały kostne z grobów ciałopalnych z Luzina, pow. Wejherowo*, „Pomerania Antiqua”, 4, s. 289—333.
- 1973 *Próba przedstawienia problematyki demograficznej na terenie Polski od czasów najdawniejszych do około V wieku naszej ery*, „Archeol. Polska”, Warszawa, 18, s. 279—327.
- 1974 *Antropologiczna interpretacja cmentarzysk ciałopalnych*, „Pomerania Antiqua”, 5, s. 27—149.

- 1974 a O metodach stosowanych w badaniach materiałów kostnych z ciałopalnych cmentarzysk, „Metody, Wyniki i Konsekwencje Badań Kości z Grobów Ciałopalnych”, UAM, Ser. 2, s. 87—92.
- 1977 Antropologiczna analiza przepalonych szczątków kostnych z Sychowa, gm. Luzino, „Pomorania Antiqua”, 7, s. 391—401.
- 1977 a Analiza antropologiczna ciałopalnych szczątków kostnych ludzkich z kurhanów kultury łużyckiej w Siemirowicach, gm. Cewice, „Pomorania Antiqua”, 7, s. 343—364.
- 1977 b Metody wydobywania przepalonych szczątków kostnych z pochówków ciałopalnych, „Pomorania Antiqua”, 7, s. 185—207.
- 1979 Szczątki ludzkie z ciałopalnego cmentarzyska kultury wschodniopomorskiej w Igrzycznej, gm. Linia, „Pomorania Antiqua”, 8, s. 263—282.
- 1979 a Niektóre wyniki paleodemograficznych badań ludności zamieszkującej Pomorze Gdańskie w latach 600—100 p.n.e., „Studia Demograficzne”, 55, s. 123—135.
- 1981 Ludność kultury wielbarskiej w świetle badań antropologicznych. Problemy kultury wielbarskiej, Słupsk, s. 163—181.
- w druku Antropologiczna analiza materiałów kostnych z ciałopalnego cmentarzyska w Rumi datowanego na późny okres lateński i rzymski.
- 1985 Antropologiczna analiza materiałów kostnych z ciałopalnych grobów w Sychowie, gm. Luzino, st. 3, Hallstatt D., „Pomorania Antiqua”, 12, s. 149—154.
- 1987 Wstępne opracowanie materiałów kostnych z cmentarzyska w Nowym Targu, woj. Elbląg, datowanego na VII/VI w. p.n.e. — V w. n.e. Badania archeologiczne w województwie elbląskim w latach 1980—83, 307—338.
- Kopernicki I.
1879 Czaszki z grobów rzędowych w Tczewie w Prusach Królewskich, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, 3, s. 102—113.
- Kočka W.
1958 Zagadnienie etnogenezy ludów Europy, Wrocław.
- Lissauer A.
1878 *Crania Prussica*, II Serie, „Zeitschrift für Ethnologie”, 10, s. 1—17.
- Łuka L. J., Gładkowska-Rzeczycka J.
1960 Analiza archeologiczno-antropologiczna grobów odkrytych w Miłoszewie i Niepoczułowicach w pow. wejherowskim, „Rocznik Gdański”, 17/18, s. 271—298.
- Malinowski A.
1961 Ekspertyza antropologiczna przepalonych kości ludzkich z wybranych popielnic ludności kultury pomorskiej ze zbiorów w Muzeum w Bydgoszczy i Toruniu, „Fontes Archaeologici Posnaniensis”, 21, s. 141—147.
- Mazurowska N.
1968 Analiza antropologiczna grobów ciałopalnych z cmentarzyska w Węsiarach, pow. Kartuszy, „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Antropologiczna”, 5, s. 149—170.
- Modrzewski T.
1934 Charakterystyka antropologiczna ludności Helu, „Przegląd Antropologiczny”, 8, 1—2, s. 26—28.
- Mydlarski J.
1937 Antropologia Pomorza i Prus Wschodnich, (w:) Słownik geograficzny państwa polskiego, 1, s. 164—177.

Rożnowski F.

- 1979 *Badania antropologiczne ludzkich szczątków kostnych wydobytych na cmentarzysku w Grabowie, gm. Parchowo, woj. słupskie (stan. 2), „Koszalińskie Zeszyty Muzealne”, 9, s. 73—91.*
- 1968 *Analiza antropologiczna ludzkich szczątków kostnych z grobów ciałopalnych z cmentarzyska w Grabowie, pow. Bytów, „Materiały Zachodniopomorskie”, 14, s. 127—140.*
- 1981 *Cmentarzysko ciałopalne w Grabowie, gmina Parchowo (stanowisko 3) w świetle badań antropologicznych, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne”, 11, s. 61—66.*

Rożnowski F., Gładkowska-Rzeczycka J.

- 1985 *Stan i wyniki badań antropologicznych ludności kultury wielbarskiej, „Materiały Zachodniopomorskie”, 27, s. 47—70.*

Stołyhwo K.

- 1929 *Zróżnicowanie rasowe Kaszubów, „Pomorze Polskie, Ziemia i Ludzie”, 1, s. 161—178.*

Szewko-Szwaykowska I.

- 1966 *Badania ludności osady kaszubskiej Kuźnica na Helu, „Materiały i Prace Antropologiczne”, 73, s. 129—160.*

Szwaykowski W.

- 1959 *Ciśnienie tętnicze krwi mieszkańców półwyspu Hel i jego zależność od niektórych cech antropometrycznych, „Roczniki Akademii Medycznej w Białymstoku”, 5, s. 341—392.*

Talko-Hryncewicz J.

- 1925 *Kaszubi jako grupa antropologiczna, „Prace i Materiały Komisji Antropologicznej”, 5, s. 1—84.*

Virchow R.

- 1880 *„Zeitschrift für Ethnologie”, 12, s. 384—391.*

Wrzosek A.

- 1956 *Kaszubki pod względem antropologicznym, „Przegląd Antropologiczny”, 12, s. 87—105.*

JUDYTA GŁADYKOWSKA-RZECZYCKA

ANTHROPOLOGICAL INVESTIGATIONS IN GDANSK POMORZE (POMERANIA)

Summary

The article presents a short history of anthropological investigations in Gdańsk Pomorze (Pomerania), emphasizing the contributions in this field, of Dr. hab. Leon Jan Łuka, director of the Archaeological Museum in Gdańsk in the years 1961—1983. The Table lists the bone materials investigated from the area in question. A summary is given of the results of investigations which are presented in detail in papers cited in the literature. It is also proposed to enrich the documentation submitted together with the bones for anthropological analysis and information is supplied concerning the fulfilment of the idea of creating a small section devoted to paleopathology in the Archaeological Museum at Gdańsk.